

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η περίοδος 1945 – 1975 χαρακτηρίστηκε ως η «χρυσή» περίοδος πλήρους απασχόλησης. Τα βασικά χαρακτηριστικά της περιόδου εκείνης ήταν ο υψηλός ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης, η πλήρης απασχόληση, η ομοιογενής αγορά εργασίας, η ενιαία μισθωτή σχέση και η ύπαρξη ενός ισχυρού επιπέδου κοινωνικής προστασίας.

Η οικονομική κρίση της δεκαετίας του '70 επηρέασε σημαντικά την αγορά εργασίας στις περισσότερες χώρες του ΟΟΣΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Την επηρέασε όχι μόνο γιατί αύξησε τον αριθμό των ανέργων και τη μέση διάρκεια ανεργίας, αλλά επειδή διέσπασε τη ομοιογενή αγορά εργασίας διαρρηγνύοντας την παραδοσιακού τύπου μισθωτή σχέση.

Η επιμονή της ανεργίας για μεγάλα χρονικά διαστήματα καθώς επίσης η παράταση παραμονής του ανέργου στην κατάσταση ανεργίας ώθησε τους επιστήμονες αλλά και τους πολιτικούς να αναζητήσουν τα αίτια αυτής της ανισορροπίας στην αγορά εργασίας.

Ευελιξία, γενναιόδωρα συστήματα κοινωνικής προστασίας, ακαμψίες είναι μερικές από τις λέξεις που εμφανίζονται ολοένα και περισσότερο συχνά στη βιβλιογραφία προσπαθώντας να δώσουν απάντηση στο βασικό ερώτημα που ταλανίζει την Ευρώπη : Γιατί το ποσοστό ανεργίας παραμένει ιδιαίτερα υψηλό ειδικά αν συγκριθεί με το ποσοστό ανεργίας στις ΗΠΑ.

Οι ΗΠΑ και η Ευρώπη αποτελούν αυτομάτως δύο διαφορετικά μοντέλα αγορών εργασίας και κοινωνικής προστασίας. Στις ΗΠΑ η αγορά εργασίας διακρίνεται για τη μεγάλη της ανομοιογένεια, την ευελιξία της και το χαμηλό ποσοστό ανέργων. Από την άλλη η Ευρώπη παρουσιάζεται ως «άκαμπτη» με γενναιόδωρα συστήματα κοινωνικής προστασίας, μειωμένο βαθμό ευελιξίας και υψηλά ποσοστά ανεργίας. Το πρώτο συμπέρασμα βγαίνει αρκετά γρήγορα. Η ευελιξία αποτελεί το κλειδί στη λύση του προβλήματος της ανεργίας. Τυπικό μοντέλο οι ΗΠΑ. Αντιθέτως στην Ευρώπη όπου η ευελιξία παραμένει περιορισμένη το ποσοστό ανεργίας είναι ιδιαίτερα υψηλό.

Η μειωμένη κοινωνική προστασία στις Ηνωμένες Πολιτείες έχει ως αποτέλεσμα να αυξηθεί περισσότερο σε σχέση με τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο αριθμός των φτωχών, των κοινωνικά αποκλεισμένων και να διογκωθούν οι κοινωνικές ανισότητες.

Παρουσιάζεται λοιπόν το δίλημμα να διαλέξουμε ανάμεσα σε σχετικά άκαμπτες αγορές εργασίας, ισχυρά συστήματα κοινωνικής προστασίας και σημαντικά ποσοστά ανεργίας (χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης) και σε ευέλικτες αγορές εργασίας, μειωμένου βαθμού κοινωνικής προστασίας και χαμηλά ποσοστά ανεργίας (ΗΠΑ).

Ένα άλλο ζητούμενο είναι ότι ναι μεν ο αριθμός των ανέργων έχει μειωθεί σημαντικά στις ΗΠΑ και σε ορισμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αυξήθηκε όμως ο αριθμός των επισφαλών και ιδιαίτερα κακοπληρωμένων θέσεων εργασίας. Συνεπώς έχει να διαλέξει κανείς ανάμεσα στο επίδομα ανεργίας (ή πρόνοιας) και σε μία ιδιαίτερα κακοπληρωμένη θέση εργασίας.

Οι πολιτικές που η κάθε χώρα εφαρμόζει είναι διαφορετικές και συνάδουν με τη φιλοσοφία της ίδιας της χώρας. Στις Ηνωμένες Πολιτείες επικρατεί η αντίληψη ότι όποιος επιθυμεί να βρει εργασία μπορεί να βρει ανά πάσα στιγμή. Το ζητούμενο στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι να ενταχθεί ο άνεργος ή ο φτωχός / κοινωνικά αποκλεισμένος στην αγορά εργασίας με κάθε τρόπο. Αυτό που θα κερδίσει είναι η εμπειρία και οι απαραίτητες γνώσεις που θα τον βοηθήσουν να μεταπηδήσει σε μία καλύτερη θέση εργασίας.

Η ευελιξία παρουσιάζεται ως το φάρμακο για την ανεργία. Είναι εκτός του αντικειμένου του παρόντος κειμένου να αποδείξουμε αν και κατά πόσο η ευελιξία βοηθάει ή όχι στη μείωση της ανεργίας. Το θέμα δεν είναι τόσο απλό όσο παρουσιάζεται. Οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις προσπάθησαν και προσπαθούν να καταστήσουν την αγορά εργασίας στις χώρες τους περισσότερο ευέλικτη. Ο διαφορετικός βαθμός ευελιξίας δεν μπορεί να εξηγήσει τα διαφορετικά επίπεδα ανεργίας¹. Στα πλαίσια της Ε.Ε. διακρίνουμε χώρες όπου έχουν επιτύχει μεγάλο βαθμό ευελιξίας χάρη στη μείωση της κοινωνικής προστασίας (π.χ. Μ. Βρετανία) και χώρες που έχουν επιτύχει μεγάλη ευελιξία χάρη στην ενίσχυση του βαθμού κοινωνικής προστασίας (π.χ. Ολλανδία). Το ποσοστό ανεργίας είναι ιδιαίτερα χαμηλό και στις δύο χώρες.

Η αγορά εργασίας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης χαρακτηρίζεται όχι μόνο από υψηλά ποσοστά ανεργίας, αλλά και από την ανάπτυξη των νέων μορφών απασχόλησης. Οι Ηνωμένες πολιτείες παρουσιάζουν ναι μεν χαμηλότερα ποσοστά

¹ Σχετικά με την επίπτωση της ευελιξίας στην ανεργία ή καλύτερα για την ανάγκη ή όχι απορύθμισης των αγορών εργασίας βλέπε Espring-Andersen and Regini (2000)

ανεργίας, αλλά υψηλότερα ποσοστά φτώχειας, κοινωνικά αποκλεισμένων και διεύρυνση των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες «κατηγορούν» την Ευρωπαϊκή Ένωση ότι το σύστημα κοινωνικής προστασίας που υπάρχει συντηρεί και αυξάνει την ανεργία. Ο μόνος τρόπος για να μειωθεί η ανεργία, σύμφωνα με τις Ηνωμένες Πολιτείες, είναι η επίτευξη μεγαλύτερης ευελιξίας στην αγορά εργασίας. Σύμφωνα δε με την Ευρωπαϊκή Ένωση ο μεγάλος αριθμός φτωχών και κοινωνικά αποκλεισμένων στις ΗΠΑ οφείλεται κυρίως στο ανεπαρκές σύστημα κοινωνικής προστασίας.

Είναι προφανές ότι πρόκειται για δύο διαφορετικές λογικές. Η λογική στις ΗΠΑ είναι ότι ο καθένας πρέπει να είναι «μέσα» στην αγορά εργασίας αποδεχόμενος οποιαδήποτε θέση εργασίας. Αυτό θα του αποφέρει εμπειρία και τη δυνατότητα να στηριχτεί στις δικές του δυνάμεις και μακροχρόνια να μετακινηθεί σε μία καλύτερη θέση εργασίας. Αντιθέτως η λογική που επικρατεί στις χώρες της Ε.Ε. είναι ότι η κοινωνία πρέπει να προσφέρει στον άνεργο ένα ανεκτό επίπεδο διαβίωσης και να τον βοηθήσει να ενταχθεί στην αγορά εργασίας.

Οι διαφορετικές αυτές λογικές καθορίζουν τόσο τις πολιτικές απασχόλησης στις Ηνωμένες Πολιτείες και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όσο και το ρόλο του συστήματος κοινωνικής προστασίας. Η πολιτική απασχόλησης θα πρέπει να είναι άμεσα συνδεδεμένη με το αίτιο της ανεργίας. Αν δε σχετίζεται με τα αίτια της ανεργίας, τότε σε μεγάλο βαθμό είναι καταδικασμένη. Βέβαια τα αίτια της ανεργίας είναι πολλά και συνήθως διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή. Όμως η αύξηση της απασχόλησης και η μείωση της ανεργίας αποτελούν σε κάθε χώρα και για κάθε κυβέρνηση πρωταρχικούς στόχους που πρέπει να επιτευχθούν.

Στα πλαίσια αυτού του κεφαλαίου, το οποίο χωρίζεται σε τρεις διακριτές ενότητες θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε και να αναλύσουμε το θέμα της ανεργίας, της σχέσης της με άλλα μακροοικονομικά φαινόμενα – όπως ο πληθωρισμός και η παραγωγικότητα της εργασίας, και τις πολιτικές απασχόλησης που υπάρχουν σήμερα όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά ευρύτερα στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ.

2. Η ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ : ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ

2.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αγορά εργασίας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρουσιάζει σημαντικές αλλαγές τα τελευταία χρόνια. Οι αλλαγές αυτές αφορούν όχι μόνο το

ποσοστό απασχόλησης και ανεργίας, αλλά και το είδος των εργασιακών σχέσεων. Είναι σαφές ότι η αγορά εργασίας επηρεάζεται σημαντικά από το μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης που εφαρμόζεται. Στις ΗΠΑ οι υψηλοί ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης τα τελευταία δέκα χρόνια έφεραν την πολυπόθητη μείωση της ανεργίας. Το μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης στις ΗΠΑ στηρίχτηκε σε μία καθαρά αναπτυξιακή και όχι σε μία στείρα αντιπληθωριστική λογική. Αυτό που αποδεικνύεται μέσα από την αμερικάνικη και την ευρωπαϊκή εμπειρία είναι ότι η οικονομική μεγέθυνση είναι εκείνη που δημιουργεί θέσεις εργασίας και μειώνει την ανεργία. Στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης η πολιτική που ακολουθήθηκε είχε ως κύριο στόχο την καταπολέμηση του πληθωρισμού, τη μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και του χρέους. Η πολιτική αυτή ήταν πολιτική σταθεροποιητική αλλά και αντιαναπτυξιακή. Το αποτέλεσμα ήταν να τιθασευτεί ο πληθωρισμός και τα ελλείμματα, αλλά ο ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης παρέμεινε σε σχετικά χαμηλά επίπεδα.

Αυτό που διαφοροποιεί τις ΗΠΑ από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν είναι μόνο ο ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης αλλά και η διάρκειά της. Βέβαια το «κόστος της ανάπτυξης» στις ΗΠΑ ήταν η αύξηση του αριθμού των εργαζόμενων φτωχών, των κοινωνικά αποκλεισμένων και η διεύρυνση των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων.

Η οικονομική ανάπτυξη στις ΗΠΑ στηρίχτηκε παράλληλα σε μία ελαστική αγορά εργασίας και σ' ένα «αδύναμο» σύστημα κοινωνικής προστασίας. Πολλοί ισχυρίζονται ότι επιτεύχθηκε αυτός ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης επειδή η ανάπτυξη στηρίχτηκε στις λεγόμενες νέες μορφές απασχόλησης και με τον τρόπο αυτό διόγκωσε τον αριθμό των λεγόμενων εργαζόμενων φτωχών. Οι Ηνωμένες Πολιτείες «κατηγορούν» τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ότι «συντηρούν» τα υψηλά ποσοστά ανεργίας επειδή διατηρούν μία περισσότερο, σε σχέση με τις ΗΠΑ, ανελαστική αγορά εργασίας και ισχυρό σύστημα κοινωνικής προστασίας. Τι είναι λοιπόν προτιμητέο : να είναι κανείς άνεργος ή εργαζόμενος σε μία θέση όχι ιδιαίτερα καλά πληρωμένη ;

2.2. ΒΑΣΙΚΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ ΕΝΝΟΙΩΝ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

2.2.1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Με τον όρο αγορά εργασίας εννοούμε το χώρο όπου, όπως και σε κάθε άλλη αγορά, συναντώνται οι πωλητές με τους αγοραστές για την αγοραπωλησία του

εμπορεύματος. Στην περίπτωση της αγοράς εργασίας οι αγοραστές του εμπορεύματος είναι οι επιχειρήσεις, ενώ οι πωλητές στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι τα νοικοκυριά. Το εμπόρευμα που στη συγκεκριμένη περίπτωση ανταλλάσσεται είναι άυλο και είναι στην ουσία η ικανότητα του ανθρώπου για εργασία. Δηλαδή αυτό που στην ουσία ανταλλάσσεται είναι μία υπόσχεση ανάμεσα στο νοικοκυριό, δηλαδή το άτομο που επιθυμεί να εργαστεί, και στην επιχείρηση, δηλαδή στον εργοδότη που επιθυμεί να απασχολήσει το άτομο στην επιχείρησή του, Το νοικοκυριό υπόσχεται να εργαστεί για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και η επιχείρηση υπόσχεται να καταβάλλει το αντίστοιχο χρηματικό αντίτιμο όταν η εργασία ολοκληρωθεί μετά από την παρέλευση του συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος.

Η εργασία διακρίνεται² σε εργασία εξαναγκαστική, είναι για παράδειγμα η εργασία των σκλάβων, των δούλων κλπ, σε μισθωτή εργασία, είναι η εργασία με σκοπό την απόκτηση εισοδήματος και η ελεύθερη εργασία που δεν σκοπεύει στην άμεση χρηματική ανταμοιβή, είναι η οικιακή εργασία ή και η εθελοντική εργασία στα πλαίσια της κοινότητας κλπ.

Η αγορά εργασίας δεν ταυτίζεται με κάποιο συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο, όπως ισχύει σε άλλες αγορές προϊόντων ή υπηρεσιών. Το προϊόν που ανταλλάσσεται δεν είναι ομογενοποιημένο. Η ικανότητα για εργασία ενός ανθρώπου διαφέρει από την ικανότητα για εργασία κάποιου άλλου ανθρώπου. Αυτό που στην ουσία ενδιαφέρει την επιχείρηση είναι η παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο όταν υπάρχει εργασία. Δηλαδή την επιχείρηση στην ουσία την ενδιαφέρει το αποτέλεσμα της εργασίας που είναι το παραγόμενο προϊόν ή υπηρεσία.

Μπορούμε να αναφέρουμε ότι η αγορά εργασίας είναι ο χώρος, όχι κατ' ανάγκη γεωγραφικός, εκείνος όπου συναντώνται οι επιχειρήσεις, που ζητούν εργασία, και τα νοικοκυριά, που προσφέρουν εργασία. Η αγορά εργασίας, όπως επισημαίνει ο Mallet (1980 : 24), είναι «ένα σύστημα σχέσεων ανάμεσα σε διαφορετικούς παράγοντες στη βάση της ανταλλαγής αγαθών και υπηρεσιών». Μέσα από αυτό τον ορισμό προκύπτουν τρία βασικά στοιχεία για την αγορά εργασίας³ : η έννοια ότι η αγορά εργασίας δεν είναι τίποτε άλλο από ένα σύστημα σχέσεων που κατά συνέπεια διέπεται από θεσμοθετημένους κανόνες λειτουργίας, η οποία αναπτύσσεται στη βάση της ανάγκης ανταλλαγής αγαθών και υπηρεσιών που είναι και η πρωταρχική

² σχετικά με τη διάκριση της έννοιας της εργασίας βλ Leclercq (1999)

³ βλέπε Leclercq (1999), p.21

οικονομική λειτουργία και ότι στα πλαίσια της αγοράς εργασίας αναπτύσσεται ένας ανταγωνισμός αλλά και στρατηγικές πολιτικές ανάμεσα στους διάφορους «παίκτες».

Ο απώτερος στόχος των επιχειρήσεων είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους τους που επιτυγχάνεται μέσα από την παραγωγή και πώληση των αγαθών και των υπηρεσιών. Για την παραγωγή όμως των αγαθών και υπηρεσιών είναι απαραίτητη, εκτός των πρώτων υλών και του κεφαλαίου, η εργασία. Προς τούτο οι επιχειρήσεις ζητούν εργασία, δηλαδή ζητούν από τον άνθρωπο να χρησιμοποιήσει τις ικανότητες που διαθέτει (σωματικές και πνευματικές) για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών. Το νοικοκυριό, δηλαδή ο άνθρωπος, προσφέρει την εργασία του, δηλαδή την ικανότητά του να μετασχηματίσει την ύλη, με τη βοήθεια του κεφαλαίου – τεχνολογίας, σε προϊόντα με μοναδικό σκοπό την ικανοποίηση των προσωπικών του αναγκών (ή και των αναγκών των μελών της οικογένειάς του). Ο άνθρωπος μπορεί να παράγει προϊόντα για τον ίδιο του τον εαυτό με σκοπό την ικανοποίηση των αναγκών του. Μπορεί όμως να παράγει και προϊόντα είτε για να τα πωλήσει στην αγορά, οπότε είναι ελεύθερος επαγγελματίας ή επιχειρηματίας, είτε για λογαριασμό κάποιου άλλου για τον οποίο και εργάζεται. Στην τελευταία περίπτωση το προϊόν δεν του ανήκει και στην ουσία «ενοικιάζει» την ικανότητά του να παράγει αγαθά σ' ένα άλλο άτομο (τον επιχειρηματία) έναντι αμοιβής (μισθού). Όσο αναπτύσσεται μία κοινωνία τόσο ο άνθρωπος δεν μπορεί να ικανοποιήσει από μόνος του όλες του τις ανάγκες, παράγοντας ο ίδιος όλα όσα χρειάζεται. Ως εκ τούτου είναι εξαναγκασμένος να αγοράσει τα προϊόντα που του χρειάζονται από την αγορά. Απαιτείται όμως να έχει εισόδημα, το οποίο αποκτά προσφέροντας την ικανότητά του προς εργασία στον επιχειρηματία έναντι χρηματικής αμοιβής. Εξυπακούεται ότι στην περίπτωση αυτή το προϊόν της εργασίας δεν του ανήκει. Το προϊόν της εργασίας ανήκει σε αυτόν που του μίσθωσε την ικανότητά του προς εργασία.

Όλοι οι άνθρωποι δεν έχουν τις ίδιες ικανότητες (άλλος για παράδειγμα είναι μηχανικός, άλλος είναι λογιστής κλπ) και όλες οι επιχειρήσεις δεν παράγουν το ίδιο προϊόν. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι κάτω από τον όρο αγορά εργασίας στην Ελλάδα, για παράδειγμα, υπονοούμε εκατοντάδες άλλες αγορές εξειδικευμένες στην παραγωγή συγκεκριμένου προϊόντος ή υπηρεσίας για την οποία απαιτείται και εξειδικευμένη εργασία και η οργάνωση της παραγωγής γίνεται σε μία συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή. Οι συνθήκες που επικρατούν στην κάθε αγορά εργασίας είναι διαφορετικές. Το ύψος του μισθού και γενικότερα οι συνθήκες απασχόλησης εξαρτώνται κυρίως από αυτό που ονομάζουμε δομή της αγοράς εργασίας. Οι

παράγοντες που επιδρούν στη δομή της αγοράς εργασίας είναι η οικογένεια, το κράτος, η επιχείρηση, οι ενώσεις εργοδοτών και εργαζομένων⁴. Μπορεί λοιπόν η δομή της αγοράς να είναι τελείως ανταγωνιστική, μπορεί να είναι ολιγοπωλιακή, είτε μονοπωλιακή. Βέβαια πρέπει να επισημάνουμε ότι η έννοια της ολιγοπωλιακής ή μονοπωλιακής μπορεί να αφορά μόνο τις επιχειρήσεις ή μόνο αυτούς που προσφέρουν εργασία ή και τους δύο. Μπορεί δηλαδή να έχουμε μία επιχείρηση που ζητά εργασία και πολλούς ανθρώπους που προσφέρουν την εργασία τους, ή πολλές επιχειρήσεις που ζητούν εργασία αλλά η προσφορά εργασίας γίνεται μέσα από ένα συνδικάτο ή να έχουμε μία επιχείρηση που ζητά εργασία και ένα συνδικάτο που διαπραγματεύεται την προσφορά εργασίας για λογαριασμό των μελών του.

3. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

3.1. Η ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η βασική επιδίωξη της νεοκλασικής θεωρίας είναι να δείξει με ποίο τρόπο επιτυγχάνεται η τιμή και η ποσότητα ισορροπίας στην αγορά και με ποιο τρόπο επιτυγχάνεται η ισορροπία. Η τιμή ισορροπίας στην αγορά εργασίας (δηλαδή ο μισθός ισορροπίας) επιτυγχάνεται από την εξίσωση της ζήτησης με την προσφορά εργασίας. Η ισορροπία στην αγορά εργασίας σημαίνει ότι σε αυτό το επίπεδο μισθού δεν υπάρχει ούτε πλεονάζον εργατικό δυναμικό (ανεργία) ούτε και έλλειψη εργατικού δυναμικού. Αυτό που κυρίως ενδιαφέρει τη νεοκλασική θεωρία δεν είναι η ισορροπία αυτή καθαυτή, αλλά η ευστάθεια⁵ που υπάρχει στην αγορά εργασίας. Κατά συνέπεια, το σημαντικότερο για τη νεοκλασική θεωρία είναι η ύπαρξη του μηχανισμού εκείνου (στην περίπτωση μας είναι ο μηχανισμός των τιμών, δηλαδή οι μισθοί) που θα επαναφέρει την αγορά σε κατάσταση ισορροπίας.

Σύμφωνα με τη νεοκλασική θεωρία, η ανεργία είναι εκούσια⁶. Ο όρος εκούσια ανεργία σημαίνει, κατά τη νεοφιλελεύθερη αντίληψη ότι το άτομο δε δέχεται να εργαστεί στο μισθό που του προσφέρουν, είτε γιατί ο μισθός δε μπορεί να μειωθεί

⁴ Σχετικά με το πώς οι προαναφερόμενοι παράγοντες επιδρούν στη δομή της αγοράς εργασίας βλ. Λιανός και Νταούλη – Ντεμούση (1998) και Πετρινώτη (1989)

⁵ Με τον όρο ευστάθεια η νεοκλασική θεωρία το πόσο εύκολα και γρήγορα, σε περίπτωση απομάκρυνσης από το σημείο ισορροπίας, η αγορά μπορεί να επανέλθει σε κατάσταση ισορροπίας.

⁶ Σχετικά με τη νεοκλασική αντίληψη για την ανεργία δές, Perrot (1992), Marchel B and J. Taieb (1991) και Stankiewicz F (1984)

λόγω εθνικών συλλογικών συμβάσεων είτε γιατί ελπίζει να βρει μία καλύτερη εργασία (job search) και προτιμάει να μείνει άνεργος. Τόσο η πρώτη όσο και η δεύτερη περίπτωση εκφράζουν την αδυναμία της αγοράς εργασίας είτε επειδή υπάρχουν μονοπωλιακές τάσεις στην αγορά εργασίας είτε γιατί οι εργαζόμενοι έχουν ελλιπή πληροφόρηση σε σχέση με τις προσφερόμενες - κενές θέσεις εργασίας. Κατά συνέπεια, η έλλειψη ευελιξίας των μισθών προς τα κάτω και η έλλειψη ευελιξίας των μισθών προς τα κάτω και η έλλειψη πλήρους πληροφόρησης οδηγούν την αγορά εργασίας σε ασταθή ισορροπία, δηλαδή σε μόνιμη ανεργία. Η λύση η οποία προωθείται από τη νεοκλασική θεωρία, είναι η δημιουργία των προϋποθέσεων για την ύπαρξη του τέλειου ανταγωνισμού, που θα επιτρέψει στο μηχανισμό των τιμών - μισθών να επαναφέρει την αγορά σε κατάσταση ισορροπίας και να εξαλείψει την ανεργία.

3.2. Η ΚΕΥΝΣΙΑΝΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η κεϋνσιανή θεωρία⁷ θεωρεί ότι η υπόθεση ύπαρξης τέλειου ανταγωνισμού στην αγορά και ειδικότερα στην αγορά εργασίας δεν είναι ρεαλιστική εξαιτίας της ύπαρξης τόσο του κράτους όσο και των εργατικών και εργοδοτικών ενώσεων. Κατά συνέπεια η ευελιξία των μισθών, που η νεοκλασική θεωρία επαγγέλλεται, δεν είναι εφικτή εξαιτίας, και όχι μόνο, αυτών των παραγόντων. Εκτός όμως από την αμφισβήτηση της υπόθεσης περί τέλειου ανταγωνισμού στην αγορά εργασίας, η κεϋνσιανή θεωρία ασκεί κριτική στο ρόλο των τιμών και στην σχέση της αγοράς εργασίας με άλλες αγορές, όπως αυτά παρουσιάζονται από την νεοκλασική θεωρία. Ειδικότερα η κεϋνσιανή θεωρία αμφισβητεί κατά πόσο οι τιμές μπορούν να προσαρμοστούν γρήγορα στις μεταβολές της ζήτησης και της προσφοράς στην αγορά προϊόντων, κατά πόσο οι εργαζόμενοι μπορούν να αντιληφθούν μεταβολές στο επίπεδο τιμών⁸ και κατά πόσο η αγορά εργασίας δεν σχετίζεται με άλλες αγορές εργασίας όπως την αγορά προϊόντος και την αγορά χρήματος.

Η κεϋνσιανή αντίληψη για την αγορά εργασίας διαφοροποιείται σε σχέση με τη νεοκλασική αντίληψη σε ότι αφορά τη φύση της, τους προσδιοριστικούς παράγοντες της ζήτησης και προσφοράς εργασίας και τον τρόπο ρύθμισής της σε περίπτωση ανισοροπίας. Ειδικότερα, στο βιβλίο το περί της Γενικής θεωρίας (1936)

⁷ Σχετικά με την κεϋνσιανή θεωρία δες Bremond (1987)

⁸ Ο Κένυς υποστηρίζει ότι τα νοικοκυριά πάσχουν από αυταπάτη χρήματος (money illusion), δηλαδή δεν αντιλαμβάνονται έγκαιρα μικρές μεταβολές στο επίπεδο των τιμών.

ο Keynes υποστηρίζει ότι η ζήτηση εργασίας προσδιορίζεται από τη ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες και είναι συνάρτηση του πραγματικού μισθού. Η μείωση του ονομαστικού μισθού θα οδηγήσει σε αύξηση της ζήτησης για προϊόντα, εξαιτίας της μείωσης των τιμών τους, η οποία με τη σειρά της θα προκαλέσει αύξηση του παραγόμενου προϊόντος και του επιπέδου απασχόλησης. Κατά συνέπεια η καμπύλη του οριακού προϊόντος της εργασίας, αντικατοπτρίζει την αντίστροφη σχέση ανάμεσα στον πραγματικό μισθό και στην ποσότητα της απασχόλησης. Η μείωση δε του πραγματικού μισθού μπορεί, κατά τον Keynes, να προέλθει από αύξηση των τιμών εφόσον λόγω της αυταπάτης χρήματος τα νοικοκυριά δεν αντιδρούν και ο ονομαστικός μισθός παραμένει σταθερός. Αυτό που είναι σημαντικό είναι ότι αντίθετα από ότι η νεοκλασική θεωρία υποστηρίζει ο πραγματικός μισθός δεν προσδιορίζεται εντός της αγοράς εργασίας αλλά εκτός από τις συλλογικές διαπραγματεύσεις και από τη ζήτηση και τη προσφορά προϊόντων και υπηρεσιών.

Αντίθετα από τη νεοκλασική προσέγγιση της προσφοράς εργασίας, η κεϋνσιανή θεωρία υποστηρίζει ότι η προσφορά εργασίας αποτελείται κυρίως από δύο τμήματα. Υπάρχει ο κατώτατος μισθός ο οποίος προσδιορίζεται στα πλαίσια των συλλογικών διαπραγματεύσεων ανάμεσα στους εργαζόμενους, εργοδότες και το κράτος. Η προσφορά εργασίας είναι απείρως ελαστική στο ύψος του κατώτατου μισθού, το οποίο υποδηλώνει ότι δεν μπορεί ο τρέχων μισθός να καθιερωθεί σε επίπεδο χαμηλότερο του κατώτατου μισθού. Για οποιοδήποτε ύψος μισθού υψηλότερου του κατώτατου μισθού, υπάρχει θετική συσχέτιση ανάμεσα στον πραγματικό μισθό και στο επίπεδο απασχόλησης. Η ισορροπία στην αγορά εργασίας επιτυγχάνεται όταν η ζήτηση εργασίας εξισώνεται με την προσφορά εργασίας.

Σύμφωνα με τη μετακεϋνσιανή προσέγγιση για τη σχέση μισθών και απασχόλησης δεν προκύπτει αιτιώδης σχέση μεταξύ τους όπως η νεοκλασική προσέγγιση υποστηρίζει. Ειδικότερα το επίπεδο απασχόλησης προσδιορίζεται από τη συνολική ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες, καθώς και από το ύψος της αναδιανομής του εισοδήματος.

Ένα άλλο διαφοροποιό χαρακτηριστικό της κεϋνσιανής θεωρίας από τη νεοκλασική είναι η σχέση ανάμεσα στην αγορά εργασίας και άλλων αγορών. Υποστηρίζοντας η νεοκλασική θεωρία ότι δεν υπάρχει καμία σχέση ανάμεσα στην αγορά εργασίας και των άλλων αγορών, κατέληγε στο συμπέρασμα ότι το επίπεδο απασχόλησης και μισθού καθοριζόταν μέσα στην αγορά εργασίας. Αντιθέτως η κεϋνσιανή θεωρία υποστηρίζει ότι υπάρχει στενή αλληλεξάρτηση ανάμεσα στην

αγορά εργασίας, την αγορά προϊόντος και την αγορά χρήματος. Στην αγορά προϊόντος με δεδομένο το επίπεδο των τιμών προσδιορίζεται η συνολική ζήτηση η οποία με τη σειρά της καθορίζει το επίπεδο του εισοδήματος. Στην αγορά χρήματος με δεδομένο το επίπεδο του εισοδήματος προσδιορίζεται το επιτόκιο ισορροπίας το οποίο είναι απαραίτητο στον προσδιορισμό του επιπέδου επένδυσης και κατά συνέπεια του επιπέδου εισοδήματος. Το επίπεδο δε εισοδήματος είναι απαραίτητο στον καθορισμό του επιπέδου απασχόλησης. Ο καθορισμός του επιπέδου ισορροπίας του εισοδήματος και του επιτοκίου είναι ταυτόχρονος στην αγορά προϊόντος και στην αγορά χρήματος⁹. Από τη στιγμή που το εισόδημα ισορροπίας έχει προσδιοριστεί και με δεδομένη τη συνάρτηση παραγωγής προσδιορίζεται το επίπεδο απασχόλησης και στη συνέχεια το επίπεδο τιμών των αγαθών και υπηρεσιών.

4. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ

4.1. ΚΕΥΝΣΙΑΝΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ

Ο Κέϋνς¹⁰ απορρίπτει τον κλασσικό ισχυρισμό περί ανεργίας και θεωρεί ότι ένα άτομο είναι μη εθελοντικά άνεργος (involuntarily unemployed) όταν αν και δέχεται να εργαστεί σε χαμηλότερο, από τον τρέχοντα, πραγματικό μισθό δεν βρίσκει απασχόληση. Απορρίπτει δε τον κλασσικό ισχυρισμό ότι η μείωση των μισθών θα επιφέρει την πλήρη απασχόληση. Ο Ρίγου (1933) στο εν λόγω βιβλίο του υποστηρίζει ότι η απουσία ευελιξίας στους μισθούς είναι το κύριο αίτιο της ανεργίας. Η θέση δε αυτή ερμηνεύει και την αύξηση της ανεργίας στη Μ. Βρετανία τη δεκαετία του '30. Σύμφωνα με τον Ρίγου οι πραγματικοί μισθοί ήταν ιδιαίτερα υψηλοί εξαιτίας της δύναμης των συνδικάτων να διατηρούν υψηλούς ονομαστικούς μισθούς στους παραγωγικούς κλάδους που το συνδικαλιστικό κίνημα ήταν ισχυρό, ενώ ταυτόχρονα οι τιμές έπεφταν.

Ο Κέϋνς απορρίπτει τη λογική σύμφωνα με την οποία χαμηλότερο ύψος μισθού θα οδηγήσει στην αύξηση της απασχόλησης για δύο κυρίως λόγους. Ο

⁹ Η ισορροπία στην αγορά προϊόντος εκφράζεται από την σχέση $Y = C + I + G + X - M$ όπου είναι το επίπεδο του εισοδήματος, C είναι η δαπάνη για ιδιωτική κατανάλωση, I είναι η δαπάνη για ιδιωτική επένδυση και η οποία εξαρτάται από το επίπεδο του επιτοκίου, G είναι η δαπάνη για δημόσια κατανάλωση και επένδυση, X είναι το επίπεδο των εξαγωγών και M το επίπεδο των εισαγωγών. Η ισορροπία στην αγορά του χρήματος εκφράζεται από την ισορροπία $M = M_{d1} + M_{d2}$, όπου M_{d1} είναι η ζήτηση χρήματος για συναλλακτικούς σκοπούς και σκοπούς προφύλαξης και εξαρτάται από το εισόδημα και M_{d2} είναι η ζήτηση χρήματος για κερδοσκοπικούς σκοπούς και εξαρτάται από το επιτόκιο.

¹⁰ Αναφορικά με το πρόβλημα της απασχόλησης στον Κέϋνς, ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει στο Keynes, M. J (1936) *The General Theory of Employment, Interest and Money*, Macmillan Cambridge University Press, και Lerner (1996).

πρώτος λόγος έγκειται στο γεγονός ότι οι εργαζόμενοι αρνιούνται να μειωθούν οι ονομαστικοί τους μισθοί. Ο δεύτερος λόγος εστιάζεται κυρίως στη σχέση μισθών και τιμών. Η μείωση των ονομαστικών μισθών θα οδηγούσε σε μείωση του οριακού κόστους¹¹ και ο ανταγωνισμός μεταξύ των παραγωγών θα επέφερε μείωση των τιμών των προϊόντων. Η ισορροπία θα αποκατασταθεί μόνο εάν η μείωση των τιμών ήταν ισόποση της μείωσης των μισθών. Οι εργάτες μπορούν να αναπροσαρμόσουν τους ονομαστικούς μισθούς, αλλά όχι τους πραγματικούς μισθούς. Η μείωση των πραγματικών μισθών για τα νοικοκυριά, κατά τον Κέϋνς, μπορεί να προέλθει μόνο με μείωση των ονομαστικών μισθών στο ίδιο επίπεδο τιμών. Αλλά αυτή η μείωση των μισθών επιφέρει, όπως ήδη προαναφέρθηκε, ισόποση μείωση των τιμών με αποτέλεσμα ο πραγματικός μισθός να μένει αμετάβλητος. Κατά συνέπεια, η μείωση των ονομαστικών μισθών δεν αποφέρει, κατά τον Κέϋνς, και αύξηση της απασχόλησης. Η τελευταία θα προέλθει μόνο μέσα από τη συνολική αύξηση της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες, εξαιτίας της αύξησης του συνολικού εισοδήματος. Η αύξηση δε του συνολικού εισοδήματος και της συνολικής ζήτησης μπορεί να προέλθει από την κρατική ενίσχυση μέσα από την αύξηση της κατανάλωσης των χαμηλότερων εισοδηματικών στρωμάτων και μέσα από την αύξηση του ποσού των δημοσίων δαπανών.

Διερευνώντας την κέϋνσιανή προσέγγιση για την ανεργία θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η θεωρία του Κέϋνς είναι περισσότερο θεωρία απασχόλησης και ολιγότερο θεωρία ανεργίας (Stankiewicz 1984). Ειδικότερα ο Κέϋνς υποστηρίζει ότι το μέγεθος της απασχόλησης καθορίζεται βραχυχρόνια από την τεχνολογία, το μέγεθος των παγίων εγκαταστάσεων, το εργατικό δυναμικό, τις προτιμήσεις των καταναλωτών κ.α. Η κρατική παρέμβαση είναι ένας από τους σημαντικότερους, κατά τον Κέϋνς, παράγοντες που επηρεάζουν τόσο το μέγεθος της απασχόλησης όσο και της ανεργίας. Εάν το κράτος παρεμβαίνει ώστε να συμπληρώνει το υπόλειμμα των ιδιωτικών επενδύσεων, τότε το επίπεδο της ζήτησης διατηρείται πάντοτε σε υψηλά επίπεδα με αποτέλεσμα να ενισχύεται η απασχόληση και να καθίσταται δευτερεύων η ευελιξία των μισθών στην καταπολέμηση της ανεργίας (Reynaud 1994).

¹¹ Η μείωση του οριακού κόστους προέρχεται από το γεγονός ότι η μείωση των μισθών, με στόχο την αύξηση της απασχόλησης μέσα από την υποκατάσταση του κεφαλαίου από εργασία, αποφέρει μείωση των συνολικών εισοδημάτων και τιμών όχι κατά το ίδιο ποσοστό μείωσης των μισθών με αποτέλεσμα οι πραγματικοί μισθοί να μειώνονται.

Το μοντέλο IS-LM¹² το οποίο εμπεριέχει σε σημαντικό βαθμό την κεϋνσιανή θεωρία υποδεικνύει ότι μπορεί να υπάρξει ισορροπία τόσο στην αγορά προϊόντος όσο και στην αγορά χρήματος χωρίς να έχει επιτευχθεί στην αγορά εργασίας επίπεδο πλήρους απασχόλησης. Το επίπεδο πλήρους απασχόλησης μπορεί να επιτευχθεί είτε με την άσκηση κατάλληλης δημοσιονομικής πολιτικής είτε με τη χρήση νομισματικής πολιτικής είτε μ' ένα συνδυασμό και των δύο πολιτικών.

4.2. ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΑΝΕΡΓΙΑ ΣΤΗΝ ΚΕΥΝΣΙΑΝΗ ΑΝΕΡΓΙΑ

Η διόγκωση της ανεργίας μετά τα μέσα της δεκαετίας του '70 ωθεί πολλούς ερευνητές στην επανεξέταση του προβλήματος της ανεργίας και δή της νεοκλασικής και κεϋνσιανής αντίληψης περί αιτίων της ανεργίας. Ο Malinvaud¹³ έχοντας ως βάση τη θεωρία της γενικής ισορροπίας σε σταθερές τιμές επανεξετάζει το πρόβλημα της ανεργίας θέλοντας να δείξει ότι σε αρκετές περιπτώσεις η ανεργία δεν μπορεί να χαρακτηριστεί μόνο ως κλασσική ή μόνο ως κεϋνσιανή αλλά κυρίως ως μικτή και ότι ενέργειες οι οποίες μπορεί να μειώνουν την κλασσική ανεργία, να αυξάνουν την λεγόμενη κεϋνσιανή ανεργία ή και το αντίθετο. Ως εκ τούτου η καταπολέμηση της ανεργίας μπορεί να επιτευχθεί μόνο εάν συνδυαστούν διαφορετικά μέτρα τα οποία θα στοχεύουν ταυτόχρονα στον περιορισμό τόσο της λεγόμενης κλασσικής όσο και κεϋνσιανής ανεργίας.

Ο Malinvaud (1977) επιχειρεί να σκιαγραφήσει τη διάκριση ανάμεσα στην λεγόμενη κεϋνσιανή και κλασσική ανεργία εμπλέκοντας στην ανάλυσή του και την αγορά προϊόντων και την αγορά εργασίας. Η βασική παράμετρος η οποία μπορεί να εξηγήσει και να διαφοροποιήσει την ανεργία σε κλασσική και κεϋνσιανή είναι ότι το επίπεδο παραγωγής, με δεδομένο το επίπεδο τιμών και μισθών, εξαρτάται από τη ζήτηση για αγαθά (d), από το επίπεδο της αποδοτικής παραγωγικής ικανότητας του

¹² Σύμφωνα με την κεϋνσιανή θεωρία η οικονομία αποτελείται από δύο κύριες αγορές : την αγορά προϊόντος και την αγορά χρήματος. Στην αγορά προϊόντος προσδιορίζονται το επίπεδο τιμών και το επίπεδο εισοδήματος, ενώ στην αγορά χρήματος προσδιορίζονται η ποσότητα του χρήματος και το επιτόκιο. Ανάμεσα στις δύο αυτές αγορές υπάρχει αλληλεξάρτηση. Το εισόδημα προσδιορίζεται από την ενεργό ζήτηση, της οποίας οι επενδύσεις είναι συστατικό στοιχείο. Όμως οι επενδύσεις, άρα και η ενεργός ζήτηση και το εισόδημα, εξαρτώνται από το επιτόκιο το οποίο όμως προσδιορίζεται στην αγορά χρήματος. Αντιστοίχως, ο προσδιορισμός του επιτοκίου εξαρτάται από την προσφορά και ζήτηση χρήματος. Η ζήτηση χρήματος εξαρτάται από το επιτόκιο αλλά και από το εισόδημα που προσδιορίζεται στην αγορά προϊόντος. Η καμπύλη IS δείχνει όλα τα διαφορετικά επίπεδα ισορροπίας ανάμεσα στο επιτόκιο και το εισόδημα για τα οποία υπάρχει ισορροπία στην αγορά προϊόντος, δηλαδή το εισόδημα ισούται με την ενεργό ζήτηση. Η καμπύλη LM εκφράζει όλα τα επίπεδα ισορροπίας ανάμεσα στο επιτόκιο και το εισόδημα για τα οποία υπάρχει ισορροπία στην αγορά χρήματος, δηλαδή η ζήτηση χρήματος είναι ίση με την προσφορά χρήματος.

¹³ Αναφορικά με την προσέγγιση του Malinvaud για την ανεργία δές Stankiewicz (1984)

εξοπλισμού των επιχειρήσεων (y) και από το επίπεδο παραγωγής προϊόντος εκείνο το οποίο μπορεί να δημιουργήσει πλήρη απασχόληση (βL). Σύμφωνα με τον Malinvaud, η ανεργία (κεϋνσιανή ή κλασσική) ορίζεται σε σχέση με την κατάσταση που επικρατεί στην αγορά εργασίας και την αγορά προϊόντος. Διακρίνονται δύο περιπτώσεις : α) η παραγωγή να είναι ίση με το επίπεδο συνολικής ζήτησης και β) η παραγωγή να είναι ίση με το επίπεδο της αποδοτικής παραγωγικής ικανότητας του εξοπλισμού των επιχειρήσεων. Στην πρώτη περίπτωση μπορεί να υπάρξει ανεργία (κεϋνσιανού τύπου), όταν το επίπεδο συνολικής ζήτησης είναι μικρότερο από το επίπεδο παραγωγής πλήρους απασχόλησης και το επίπεδο συνολικής ζήτησης να είναι μικρότερο από το επίπεδο της αποδοτικής παραγωγικής ικανότητας των επιχειρήσεων. Δηλαδή η ανεργία στην περίπτωση αυτή προκαλείται από ανεπαρκή ζήτηση.

Στη δεύτερη περίπτωση μπορεί να υπάρξει ανεργία (νεοκλασικού τύπου), όταν η παραγωγική ικανότητα των επιχειρήσεων είναι μικρότερη από αυτή του επιπέδου παραγωγής πλήρους απασχόλησης και η παραγωγική ικανότητα των επιχειρήσεων είναι μικρότερη από το επίπεδο συνολικής ζήτησης. Η ανεργία κλασσικού τύπου οφείλεται λοιπόν στην ανεπάρκεια των παραγωγικών δυνατοτήτων της οικονομίας.

Κατά συνέπεια στην περίπτωση της κεϋνσιανής ανεργίας, η ενδεδειγμένη πολιτική είναι η δημοσιονομική πολιτική η οποία θα στοχεύει στην ενίσχυση της ενεργούς ζήτησης. Αντιθέτως στην περίπτωση της κλασσικής ανεργίας η ενδεδειγμένη πολιτική είναι αυτή που θα στοχεύει στην αύξηση της αποδοτικότητας των επιχειρήσεων.

Η ανεργία σε αρκετές περιπτώσεις δεν είναι αμιγώς ούτε κεϋνσιανή αλλά και ούτε κλασσική. Είναι δε καλύτερο να διερευνηθεί το θέμα της ανεργίας σε επίπεδο κοινότητας, από όπου αναμένεται να παρθούν σημαντικές αποφάσεις περί ενίσχυσης της ενεργούς ζήτησης στην περίπτωση κάποιων αγορών και περί ενίσχυσης της αποδοτικότητας των επιχειρήσεων στην περίπτωση κάποιων άλλων αγορών.

4.3. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ¹⁴

Η παραδοσιακή νεοκλασική θεωρία για την ανεργία η οποία θεωρούσε ότι η ανεργία ήταν εκούσια δε μπορούσε να ερμηνεύσει την παρατεταμένη ανεργία που παρατηρήθηκε τη δεκαετία του '70 και ειδικότερα τη δεκαετία του '80. Το κύριο ερώτημα το οποίο απασχόλησε τη νεοκλασική θεωρία αφορούσε την αδυναμία της αγοράς να λειτουργήσει με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορέσει η ζήτηση να εξισωθεί με την προσφορά εργασίας. Κατά συνέπεια, αυτό που ενδιέφερε τη νεοφιλελεύθερη αντίληψη ήταν να ερμηνεύσει την ακαμψία των μισθών προς τα κάτω, την ελλιπή πληροφόρηση και γενικότερα την ανυπαρξία του μοντέλου του τέλειου ανταγωνισμού στην αγορά εργασίας.

Οι σύγχρονες θεωρίες της αγοράς εργασίας και για την ανεργία είναι οι ακόλουθες :

Η θεωρία των άτυπων συμβάσεων. Η θεωρία αυτή αναπτύχθηκε κυρίως από τον Azariadis (1975), αλλά και από τους Baily (1974) και Gordon (1974). Η θεωρία αυτή επιχειρεί να ερμηνεύσει την ακαμψία των χρηματικών μισθών και κατ' επέκταση τη διατήρηση της ανεργίας, επικεντρώνοντας την ανάλυσή της στον τρόπο καθορισμού των μισθών και της απασχόλησης. Η θεωρία των άτυπων συμβάσεων απορρίπτει την παραδοσιακή νεοκλασική αντίληψη σύμφωνα με την οποία οι μισθοί και η απασχόληση καθορίζονται στην αγορά εργασίας από τη ζήτηση και την προσφορά εργασίας. Το καινούργιο στοιχείο που η εν λόγω θεωρία εισάγει στην ανάλυσή της, είναι ότι οι μισθοί και η απασχόληση καθορίζονται σε μικρο-επίπεδο μετά από συμφωνία της επιχείρησης με τους εργαζόμενους, που επιτυγχάνεται σε περιβάλλον το οποίο χαρακτηρίζεται από την αβεβαιότητα.

Η θεωρία των “efficient wages”. Ο Yellen (1984) σ' ένα άρθρο του στο American Economic Review έθεσε τις βάσεις για την ανάπτυξη των μοντέλων “efficient wages”. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή¹⁵, για τον καθορισμό του μισθού δε λαμβάνεται υπόψη μόνο η προσφερόμενη ποσότητα εργασίας αλλά και η ποιότητά της, όπως αυτή προσδιορίζεται από την ένταση εργασίας, την παραγωγικότητα της εργασίας κλπ. Κατά συνέπεια διακρίνουμε δύο είδη μισθών. Το μέσο μισθό, ο οποίος καθορίζεται στην αγορά από τη ζήτηση και την προσφορά και το μισθό

¹⁴ δές Χλέτσος (1996)

¹⁵ Σχετικά με τη θεωρία αυτή δές Perrot and Zylberberg A (1989), Perrot (1984) Plassard and Tahar (1990)

(efficient wage) που διαμορφώνεται στα πλαίσια της επιχείρησης, στη βάση της ποιότητας της εργασίας. Κατά κανόνα ο μισθός αυτός (efficient wage) είναι υψηλότερος από το μέσο μισθό της αγοράς, για να αποτρέψει το εργαζόμενο, πάνω στον οποίο η επιχείρηση συνήθως έχει επενδύσει, να αναζητήσει αλλού εργασία με αποτέλεσμα το κόστος για την επιχείρηση να είναι μεγάλο. Άρα, όταν η επιχείρηση, για να κρατήσει ορισμένους εργαζόμενους σε αυτήν προσφέρει υψηλότερους μισθούς από το “μισθό ισορροπίας” στην αγορά, τότε είναι υποχρεωμένη να προσλάβει ολιγότερους εργαζόμενους από όσους θα προσλάμβανε με αποτέλεσμα να συμβάλλει στη διατήρηση της ανεργίας.

Η θεωρία των «διαπραγματεύσεων». Η θεωρία των “διαπραγματεύσεων¹⁶” αποτελεί μία προσπάθεια της νεοκλασικής θεωρίας να αιτιολογήσει γιατί η αγορά εργασίας δεν είναι ανταγωνιστική και να κατανοήσει την ανάπτυξη των συνδικάτων και των συλλογικών διαπραγματεύσεων στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικά χώρες. Σύμφωνα με τη νεοκλασική θεωρία, η ανάλυση της συμπεριφοράς των συνδικαλιστικών οργανώσεων (εργαζομένων και εργοδοτών) στηρίζεται στη μικροοικονομική ανάλυση. Συγκεκριμένα, η εν λόγω θεωρία υποστηρίζει ότι οι συνδικαλιστικές ενώσεις έχουν ως στόχο να μεγιστοποιήσουν μία συνάρτηση χρησιμότητας, η οποία περιλαμβάνει τις προτιμήσεις των μελών τους. Η διαπραγμάτευση ανάμεσα στις συνδικαλιστικές οργανώσεις μπορεί να αφορά μόνο τον καθορισμό των μισθών ή να αφορά τον καθορισμό των μισθών και της απασχόλησης. Το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων είναι η αύξηση του ποσοστού ανεργίας εξαιτίας της ακαμψίας η οποία υπάρχει στην αγορά εργασίας αναφορικά με τους μισθούς και την απασχόληση, καθόσον οι συνδικαλιστικές οργανώσεις προστατεύουν τα μέλη τους (insiders) σε σχέση με τα άτομα που βρίσκονται από έξω (outsiders).

Η θεωρία των «ατελειών» της αγοράς εργασίας. Η παραδοσιακή νεοκλασική θεωρία υποστήριζε ότι η αγορά εργασίας ήταν ενιαία. Κατά συνέπεια προσπαθούσε να ερμηνεύσει τα αίτια της ανεργίας σε σχέση με την υπόθεση περί ενιαίας αγοράς εργασίας. Η ανάπτυξη των θεσμικών παραγόντων στην αγορά εργασίας οδήγησε τη νεοκλασική αντίληψη να απορρίψει την υπόθεση περί ενιαίας αγοράς εργασίας και να

¹⁶ Δέξ Cahuc (1990, 1991), Calmfors and Driffill (1988).

συνδέσει το πρόβλημα της ανεργίας με τη δυαδικότητα στην αγορά εργασίας¹⁷. Για τη σύγχρονη νεοκλασική θεωρία η ύπαρξη της δυαδικότητας στην αγορά εργασίας είναι η αιτία της ανεργίας. Η μειωμένη κινητικότητα μεταξύ του πρώτου τομέα της οικονομίας (πρωτεύουσα αγορά εργασίας) και του δεύτερου τομέα της οικονομίας¹⁸ (δευτερεύουσα αγορά εργασίας), είναι η αιτία της ανεργίας των ατόμων του πρώτου τομέα, οι οποίοι δε δέχονται να απασχοληθούν σε εργασίες του δεύτερου τομέα.

6. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΗΝ Ε.Ε., ΣΤΙΣ ΗΠΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

6.1. ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΗΝ Ε.Ε. ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΗΠΑ

Η συνεχής διόγκωση του προβλήματος της ανεργίας τη δεκαετία του '80 επανέφερε στο προσκήνιο την συζήτηση γύρω από την αποτελεσματικότητα των πολιτικών απασχόλησης. Η κεϋνσιανή συνταγή πολιτικής απασχόλησης μέσω της ενίσχυσης της συνολικής ζήτησης με την καταβολή των επιδομάτων ανεργίας θεωρήθηκε παρωχημένη. Σε αρκετές περιπτώσεις ο διαρθρωτικός χαρακτήρας της ανεργίας καθώς επίσης η παθητικότητα ως προς την αναζήτηση απασχόλησης εξαιτίας των υψηλών παροχών του κράτους-πρόνοιας που παρατηρήθηκε σε ορισμένες περιπτώσεις αμφισβήτησαν έντονα τις ήδη υπάρχουσες πολιτικές απασχόλησης.

Ένα άλλο στοιχείο σημαντικό που επηρεάζει την πολιτική απασχόλησης είναι η ίδια η φιλοσοφία της οικονομικής πολιτικής. Τη δεκαετία του '80 και τη δεκαετία του '90 η οικονομική πολιτική είχε ως στόχο τη νομισματική σταθερότητα και τη μείωση του επιπέδου των τιμών. Οποιαδήποτε πολιτική απασχόλησης η οποία θα τόνωνε τη συνολική ζήτηση θα προκαλούσε πληθωριστικές τάσεις οι οποίες όμως δεν ήταν επιθυμητές. Για το λόγο αυτό οποιαδήποτε πολιτική απασχόλησης που θα εφαρμοζόταν δεν θα έπρεπε να προκαλεί αύξηση του πληθωρισμού.

Ταυτόχρονα η αντιπληθωριστική μη αναπτυξιακή πολιτική που εφαρμόστηκε σε πολλές χώρες δημιουργούσε ένα επιπλέον πρόβλημα από τη στιγμή που δεν υπήρχε σημαντική ανάπτυξη και δεν δημιουργούνταν νέες θέσεις απασχόλησης. Ως

¹⁷ Ο όρος δυαδικότητα στην αγορά εργασίας χρησιμοποιείται και από τους θεσμιστές και ριζοσπάστες οικονομολόγους με διαφορετική όμως σημασία. Σε σχέση με αυτό το θέμα δες Πετρινιώτη (1989)

¹⁸ Ο πρώτος τομέας της οικονομίας περιλαμβάνει θέσεις εργασίας οι οποίες χαρακτηρίζονται από υψηλές αποδοχές, σταθερότητα, δυνατότητα εξέλιξης και από διάφορα κοινωνικά και ασφαλιστικά προνόμια. Αντιθέτως στο δεύτερο τομέα περιλαμβάνονται θέσεις εργασίας οι οποίες χαρακτηρίζονται από την έλλειψη όλων των προαναφερόμενων χαρακτηριστικών.

εκ τούτου οι νέες πολιτικές απασχόλησης που θα εφαρμόζονταν θα έπρεπε να ενσωματώνουν όλους τους προαναφερόμενους περιορισμούς.

Η συζήτηση γύρω από τις πολιτικές απασχόλησης επικεντρώθηκε κατά κύριο λόγο στην έννοια της ευελιξίας της αγοράς εργασίας. Η ευελιξία στην αγορά εργασίας θεωρήθηκε ως απαραίτητο στοιχείο στο νέο μοντέλο της επιχείρησης που άρχισε να διαμορφώνεται τα τελευταία χρόνια (η ευέλικτη επιχείρηση). Η έννοια της ευελιξίας είναι έννοια αρκετά ασαφής και θα πρέπει να οριστεί. Ευελιξία στην αγορά εργασίας μπορεί να σημαίνει είτε η δυνατότητα μείωσης του μισθού και η αύξηση των δυνατοτήτων για αναπροσαρμογή του μεγέθους του εργατικού δυναμικού και των ωρών απασχόλησης είτε η δυνατότητα του εργατικού δυναμικού να αναπροσαρμόζεται γρήγορα στα νέα δεδομένα της αγοράς εργασίας και του παραγωγικού συστήματος. Η διαφορά ίσως μεταξύ της πρώτης ευελιξίας και της δεύτερης είναι ο ρόλος του συστήματος κοινωνικής προστασίας. Στην πρώτη περίπτωση η αγορά διαδραματίζει το σημαντικότερο ρόλο και το σύστημα κοινωνικής προστασίας θεωρείται ως εμπόδιο στην ευελιξία ενώ στη δεύτερη περίπτωση ένα ισχυρό σύστημα κοινωνικής προστασίας είναι βασική προϋπόθεση για την επίτευξη της ευελιξίας. Ως παράδειγμα στην πρώτη περίπτωση θα μπορούσαμε ίσως να αναφέρουμε τις Ην. Πολιτείες και στη δεύτερη περίπτωση της Ολλανδία.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο των τελευταίων χρόνων είναι ότι η πολιτική απασχόλησης αφορά τόσο την πλευρά της ζήτησης όσο και την πλευρά της προσφοράς. Θεωρείται δηλαδή ότι θα πρέπει να δημιουργηθούν νέες θέσεις απασχόλησης (είτε από τις ήδη υπάρχουσες επιχειρήσεις είτε από νέες επιχειρήσεις) και ταυτόχρονα να καλυφθούν οι υπάρχουσες κενές θέσεις εργασίας (δηλαδή να «εξαναγκαστούν» τα άτομα να αποδεχτούν οποιαδήποτε θέση εργασίας).

Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΟΟΣΑ οι θέσεις εργασίας που δημιουργούνται είναι συνήθως θέσεις μερικής απασχόλησης, θέσεις όχι καλά αμειβόμενες και με ελάχιστες προοπτικές. Ως εκ τούτου το σύστημα θα πρέπει να προσαρμοστεί με αυτή την νέα πραγματικότητα. Για να αποδεχτούν οι αναζητούντες εργασία (δηλαδή οι άνεργοι) αυτές τις νέες θέσεις θα έπρεπε ή να περιοριστούν προς αυτούς οι λεγόμενες κοινωνικές παροχές (π.χ. επιδόματα ανεργίας και άλλα επιδόματα) ή να ενισχυθούν με επιπρόσθετες παροχές στην περίπτωση που αποδεχτούν αυτές τις νέες θέσεις εργασίας.

Σε ότι αφορά την ενίσχυση της ζήτησης εργασίας η πολιτική στρέφεται προς το μικρό επίπεδο. Ενώ στη δεκαετία του '60 η πολιτική ενίσχυσης της ζήτησης

εργασίας στηρίζονταν σε μία συνολική αναπτυξιακή πολιτική, σήμερα αναζητούνται τα κίνητρα εκείνα που θα κάνουν τον επιχειρηματία να δημιουργήσει νέες θέσεις απασχόλησης. Τα κίνητρα τα οποία εντοπίζονται είτε στη βιβλιογραφία είτε στις πολιτικές πρακτικές είναι η μείωση της φορολογίας και η μείωση του βάρους των ασφαλιστικών εισφορών. Πίσω απ' όλες αυτές τις «συμβουλές» κρύβεται η έννοια της ανταγωνιστικότητας. Δηλαδή να μειωθεί το κόστος εργασίας ώστε η επιχείρηση να καταστεί περισσότερο ανταγωνιστική και να δημιουργήσει νέες θέσεις απασχόλησης.

Η φιλοσοφία των πολιτικών απασχόλησης διαφέρει στις Ην. Πολιτείες απ' ότι στις χώρες της Ε.Ε. (ίσως εξαίρεση αποτελούν η Μ. Βρετανία και η Ιρλανδία). Στις Ην. Πολιτείες, στις οποίες το σύστημα κοινωνικής προστασίας είναι ιδιαίτερα αδύναμο, επιδιώκουν να επηρεάσουν την απασχόληση μέσα από την απορύθμιση της αγοράς εργασίας και μέσα από την γενικότερη οικονομική πολιτική. Συγκεκριμένα οι Ην. Πολιτείες θεωρώντας ότι είναι συνταγματικό δικαίωμα του καθένα να έχει εργασία οι πολιτικές τους στην ουσία δεν στρέφονται προς τους ανέργους αλλά κυρίως προς τους φτωχούς. Αυτό εξηγείται από το εάν δεν πιστεύεις ότι υπάρχουν άνεργοι στο οικονομικό σύστημα (γιατί αυτό από μόνο του επιλύει το πρόβλημα της ανεργίας) τότε το κράτος παρεμβαίνει μόνο στην περίπτωση των φτωχών προσπαθώντας να τους στηρίξει το εισόδημά τους. Αυτό επιδιώκεται μέσα από τη φορολογία. Οι φτωχοί μπορεί να είναι είτε άνεργοι είτε εργαζόμενοι φτωχοί. Η αντίληψη που επικρατεί στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι ότι στόχος του κράτους είναι να εντάξει το άτομο στην αγορά εργασίας, έστω και σε οποιαδήποτε θέση, και με το χρόνο, αποκτώντας εμπειρία, θα μετακινηθεί, από μόνος του, σε καλύτερη θέση εργασίας.

Στις χώρες της Ε.Ε η πολιτική απασχόλησης είναι ως ένα βαθμό αυτόνομη ως προς την οικονομική πολιτική. Αυτό είναι ως αποτέλεσμα ότι η Ε.Ε. δέχεται την ανεργία ως φαινόμενο διαφορετικό από αυτό της φτώχειας. Οι πολιτικές απασχόλησης συνδέονται άμεσα και με την ίδια τη φιλοσοφία του συστήματος κοινωνικής προστασίας. Ως εκ τούτου στοχεύουν να εντάξουν το άτομο στην αγορά εργασίας και στην κοινωνία ενώ το σύστημα κοινωνικής προστασίας προσπαθεί να του εξασφαλίζει ένα ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα για να επιβιώνει. Ενώ μέχρι πρότινος η πολιτική πρόνοιας ήταν διαφορετική από τις πολιτικές απασχόλησης. Η πολιτική πρόνοιας στόχευε στην οικονομική υποστήριξη του ατόμου. Η οικονομική υποστήριξη, με τη μορφή επιδομάτων, δεν είχε σχέση με το αν ήταν άνεργος ή όχι.

Συνήθως τα επιδόματα αυτά ήταν σταθερά για όλους και ο μόνος περιορισμός ήταν το εισόδημα του ατόμου. Η πολιτική απασχόλησης αφορούσε την καταβολή επιδομάτων ανεργίας στα άνεργα άτομα, η οποία ήταν ως ένα βαθμό ανταποδοτική. Δηλαδή το συγκεκριμένο άτομο είχε καταβάλλει ασφαλιστικές εισφορές ή συμμετείχε μέσω της φορολογίας. Επιπλέον η πολιτική απασχόλησης στράφηκε προς την εκπαίδευση – κατάρτιση θεωρώντας ότι με τον τρόπο αυτό θα βοηθούσε το άνεργο άτομο να ανταποκριθεί στις ανάγκες της αγοράς εργασίας και του παραγωγικού συστήματος. Μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι οι πολιτικές απασχόλησης στις χώρες της Ε.Ε. κυμαίνονται γύρω από τρεις άξονες : κίνητρα προς εργασία και σύστημα κοινωνικής προστασίας (work incentives and social protection), νέα μέτρα ενεργητικών πολιτικών (new social activation policies) και ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα (guaranteed minimum income). Αυτοί οι άξονες δεν είναι ανεξάρτητοι μεταξύ τους. Έχουν πολλά κοινά σημεία.

Συνοψίζοντας θα μπορούσαμε να πούμε ότι η βασικός στόχος των πολιτικών απασχόλησης είναι το πέρασμα από τις λεγόμενες παθητικές πολιτικές απασχόλησης (απλή καταβολή επιδομάτων ή πρόωρη συνταξιοδότηση) στις λεγόμενες ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης (κατάρτιση κτλ). Οι λεγόμενες ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης στοχεύουν να ενισχύσουν τη ζήτηση εργασίας ή την προσφορά εργασίας και να περιορίσουν το χάσμα ανάμεσα στη ζήτηση εργασίας και στην προσφορά εργασίας.

Σήμερα σε μεγάλο βαθμό παρατηρείται σύμπλευση της πολιτικής πρόνοιας και της πολιτικής απασχόλησης. Από τη μία πλευρά προσπαθούν με διάφορους τρόπους να ενισχύουν οικονομικά το άτομο και από την άλλη να το εντάσσουν στην αγορά εργασίας.

Στον τομέα των πολιτικών απασχόλησης οι χώρες της Ε.Ε. προσπαθούν να ομογενοποιήσουν τις πολιτικές τους. Ειδικότερα οι χώρες της Ε.Ε. είναι υποχρεωμένες κάθε χρόνο να εντάσσουν και να εξειδικεύουν τις πολιτικές απασχόλησής των στη βάση των κατευθυντήριων γραμμών που καθορίζει κάθε χρόνο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Ποια είναι όμως τα βασικά ζητήματα που τίθενται σήμερα τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην Ε.Ε.;

Η αύξηση της ανεργίας αλλά και οι νέες συνθήκες που επικρατούν στην αγορά εργασίας θέτει πολλά ερωτηματικά ως προς το ρόλο του συστήματος ασφάλισης κατά της ανεργίας και των πολιτικών απασχόλησης στο μοντέλο

οικονομικής ανάπτυξης και στην καταπολέμηση της ανεργίας και την προώθηση της απασχόλησης.

Ο ρόλος των επιδομάτων ανεργίας διερευνάται τόσο σ' επίπεδο θεωρίας όσο και σ' επίπεδο πολιτικών αποφάσεων. Από τη μια μπορούμε να θεωρήσουμε ότι το άτομο που λαμβάνει ένα επίδομα ανεργίας δεν ενδιαφέρεται να αναζητήσει απασχόληση, από την άλλη το κράτος θα πρέπει να προσφέρει στο άτομο αυτό ένα ικανοποιητικό επίπεδο κοινωνικής προστασίας.

Σε θεωρητικό επίπεδο η συζήτηση γύρω από το επίδομα ανεργίας συνδυάζεται αφενός μεν με την παγίδα της ανεργίας και αφετέρου στο πώς θα καταστεί το άτομο ικανό να αναζητήσει εργασία.

Επιπλέον θα πρέπει να επισημανθεί ότι επειδή το σύστημα ανεργίας στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην κοινωνική αλληλεγγύη και στην αναδιανομή των πόρων (από την εργασία στην ανεργία) συζητείται επίσης η υιοθέτηση προσωπικών λογαριασμών αποταμίευσης (unemployment insurance saving accounts).

Σ' ότι αφορά τις πολιτικές απασχόλησης θα πρέπει να επισημανθεί ότι παρατηρείται σ' όλες τις χώρες μία στροφή από τις λεγόμενες παθητικές πολιτικές απασχόλησης στις λεγόμενες ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης. Παρόλο όμως που όλες οι χώρες έχουν στραφεί προς τις λεγόμενες ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης θα πρέπει να κάνουμε ορισμένες επισημάνσεις.

Πρώτον η πολιτική απασχόλησης όπως και γενικότερα η κοινωνική πολιτική έχει γίνει επιλεκτική. Δηλαδή απευθύνεται σε συγκεκριμένες ομάδες ανέργων οι οποίες παρουσιάζουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά. Τα καινούργια στοιχεία που εισάγονται στην πολιτική απασχόλησης είναι οι ομάδες στόχοι (target groups) και η επιλεκτικότητα (selectivity).

Δεύτερον υπάρχει διαφορά ανάμεσα στη φιλοσοφία των πολιτικών απασχόλησης στις ΗΠΑ (και κατά κάποιο τρόπο στη Μ. Βρετανία) απ' ότι στις άλλες χώρες της Ε.Ε. Οι ΗΠΑ δεν έχουν αυτοτελή πολιτική απασχόλησης αλλά έχουν κυρίως πολιτική καταπολέμησης της φτώχειας. Κατά συνέπεια η πολιτική απασχόλησής τους ενσωματώνεται στην πολιτική καταπολέμησης της φτώχειας. Είναι η πολιτική των workfare program. Ακόμη όμως και στα πλαίσια της Ε.Ε οι Σκανδιναβικές χώρες δίδουν περισσότερη έμφαση σε συγκεκριμένες ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης (π.χ. κατάρτιση) απ' ότι άλλες χώρες.

Ο ρόλος του κράτους στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης ή στην επανένταξη των ανέργων και των κοινωνικά αποκλεισμένων στην αγορά εργασίας

είναι ιδιαίτερα σημαντικός ακόμη και σε χώρες που διατείνονται ότι εμπιστεύονται τις δυνάμεις της αγοράς. Στις Ην. Πολιτείες δεν είναι τυχαίο ότι η πολιτική των workfare ξεκίνησε με τους Ρεμπουμπλικάνους οι οποίοι την σταμάτησαν διαβλέποντας τον αυξημένο ρόλο του κράτους στην όλη διαδικασία. Οι Δημοκρατικοί είναι αυτοί οι οποίοι είναι υπέρμαχοι της πολιτικής των workfare.

Τρίτον η ίδια η φιλοσοφία των πολιτικών απασχόλησης απαιτεί συστηματική διερεύνηση. Ας πάρουμε ως παράδειγμα την έννοια της ευελιξίας. Ευελιξία μπορεί να σημαίνει κατάργηση οποιασδήποτε παρέμβασης στην αγορά εργασίας, περιορισμός του μεγέθους του συστήματος κοινωνικής προστασίας, μπορεί όμως να σημαίνει και ενίσχυση του συστήματος κοινωνικής προστασίας για να επιτευχθεί η ευελιξία (παράδειγμα τέτοιας χώρας που ενισχύει την κοινωνική προστασία για να αυξήσει την ευελιξία είναι η Ολλανδία).

Ένα άλλο στοιχείο το οποίο θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας είναι σ' αρκετές χώρες υπάρχει η σύνδεση της πρόνοιας με την εργασία. Δηλαδή εμπλέκουν το μηχανισμό της ύπαρξης εγγυημένου εισοδήματος με τις πολιτικές απασχόλησης ή και χρησιμοποιούν την εισοδηματική πολιτική για να εξαναγκάσουν τους άνεργους να δεχτούν θέσεις απασχόλησης.

Η ποιότητα των νέων θέσεων εργασίας αλλά και η κινητικότητα που μπορούν να αναπτύξουν οι εργαζόμενοι είναι εξίσου σημαντικό θέμα. Δηλαδή αν και κατά πόσο κάποιος που σήμερα απασχολείται σε μία κακοπληρωμένη θέση εργασίας αν έχει τη δυνατότητα να ξεφύγει από αυτή ή όχι.

6.2. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Η πολιτική απασχόλησης στην Ελλάδα τη δεκαετία του '80 στόχευε αφενός μεν στη διατήρηση των υπαρχόντων θέσεων εργασίας και αφετέρου στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Ειδικότερα με τον Ν. 1172/81 θεσμοθετείται η επιχορήγηση επιχειρήσεων για τη συνέχιση των εργασιών τους για να μην χαθούν οι θέσεις εργασίας. Ο Ν. 1387/83 ο οποίος αφορά τις ομαδικές απολύσεις προσδιορίζει όχι μόνο τα όρια αλλά και μία συγκεκριμένη διαδικασία διοικητικού ελέγχου που αφορά τις απολύσεις. Επιπλέον θεσπίζονται υψηλές αποζημιώσεις για τους απολυμένους με στόχο να αποτραπούν οι απολύσεις. Με τον 1386/83 θεσμοθετείται ο Οργανισμός Ανασυγκρότησης των επιχειρήσεων που είχε ως βασικό στόχο την ανασυγκρότηση των προβληματικών επιχειρήσεων με σκοπό τη διάσωση των θέσεων εργασίας. Όλοι οι προαναφερόμενοι νόμοι στόχευαν άμεσα ή έμμεσα την υπεράσπιση των θέσεων

εργασίας. Επιπλέον υπάρχουν μία σειρά νομοθετικών ρυθμίσεων που στοχεύουν στην αύξηση της απασχόλησης. Τέτοιες ρυθμίσεις εμπεριέχονται στον Ν. 1262/82 που εξουσιοδοτεί τον Υπουργό Εργασίας να καταρτίζει προγράμματα σχετικά με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, οι ρυθμίσεις για την κινητικότητα του εργατικού δυναμικού, τη χρηματοδότηση κοινωφελών έργων, την επιχορήγηση νέων ελεύθερων επαγγελματιών, τον περιορισμό της διπλοθεσίας (1256/82) και της υπερωριακής εργασίας (1505/84), την επιμόρφωση του εργατικού δυναμικού, την ψήφιση του εθνικού συστήματος προστασίας από την ανεργία (Ν.1545/85), την αναβάθμιση του ΟΑΕΔ με τον Ν.1836/89 που προβλέπει τη χρηματοδότηση πολλαπλών προγραμμάτων διατήρησης και αύξησης της απασχόλησης κτλ. Τα προγράμματα για επιμόρφωση και στήριξη των αυτοαπασχολουμένων νομοθετήθηκαν το 1982 και εφαρμόστηκαν ουσιαστικά από το 1985 και τα προγράμματα επαγγελματικού προσανατολισμού και κατάρτισης άρχισαν να εφαρμόζονται από το 1983. Τελευταία έχει ψηφιστεί και νόμος ο οποίος ρυθμίζει σε σημαντικό βαθμό τις νέες μορφές εργασιακών σχέσεων (μερική απασχόληση κτλ) και την ασφαλιστική τους κάλυψη. Με τον Ν.3250/2004 επιχειρείται η επέκταση της μερικής απασχόλησης στο Δημόσιο, στους ΟΤΑ και στα νομικά πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου.

Τα εφαρμοζόμενα μέτρα πολιτικής για την υπεράσπιση της απασχόλησης που εφαρμόστηκαν στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια (για παράδειγμα ο νόμος 2150 του 1993, ο 2224 του 1994 και ο 2234 του 1995 αλλά και άλλοι πρόσφατοι νόμοι) συνίσταται στην έντονη κρατική παρέμβαση (νομοθετικές ρυθμίσεις) στην αγορά εργασίας. Στόχος όλων αυτών των νομοθετικών ρυθμίσεων είναι κατά πρώτον η διατήρηση των θέσεων απασχόλησης και κατά δεύτερον η δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης και κατά τρίτον η αναδιάρθρωση της αγοράς εργασίας και του τρόπου αναζήτησης εργασίας. Οι πρόσφατες νομοθετικές εξελίξεις αφορούν την αναβάθμιση του ΟΑΕΔ και την καθιέρωση προγραμμάτων κατάρτισης που στοχεύουν άμεσα στην επανένταξη των ανέργων στην αγορά εργασίας.

Η Ελλάδα, όπως διαφαίνεται από τα Εθνικά Σχέδια Δράσης για την απασχόληση, δεν έχει συγκεκριμένη θέση ως προς τα που πρέπει να είναι το βάρος της πολιτικής απασχόλησης. Η αδυναμία του συστήματος κοινωνικής προστασίας να ανταποκριθεί στις νέες ανάγκες της αγοράς εργασίας, ο αποσπασματικός χαρακτήρας της κοινωνικής πολιτικής καθώς επίσης και η ανυπαρξία στατιστικών δεδομένων για τις πολιτικές απασχόλησης δυσχεραίνουν την αποτελεσματικότητά τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Λιανός, Θ., Νταούλη-Ντεμούση, Α., 1998, *Οικονομική της εργασίας*, εκδ. Ευγ. Μπένου, Αθήνα.
- Πετρινιώτη, Ξ., 1989, *Αγορές Εργασίας. Οικονομικές θεωρίες και έρευνες*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
- Χλέτσος, Μ., 1996,
- Χλέτσος, Μ., 2003, «Η αγορά εργασίας στην Ελλάδα την περίοδο 1992 – 2002», Κείμενο Εργασίας Νο 7, Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική Πληροφορική Α.Ε.

B. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Abel, A and B. Bernanke., 2002, *Μακροοικονομική*, εκδ. Κριτική
- Azariadis, C., 1975, “Implicit contracts and unemployment equilibria”, *Journal of Economic Theory*, pp.1183-1202
- Baily, N.M., 1974, “Wages and unemployment under uncertain demand”, *Review of Economic Studies*, vol.41, pp.37-50
- Ball, L., and G. N. Mankiw, 2002, “The NAIRU in Theory and Practice,” NBER Working Paper No. 8940.
- Barsky, R. B., 1987, “The Fisher Effect and the Forecastability and Persistence of Inflation,” *Journal of Monetary Economics* 19, 3-24.
- Bremond, J., 1987, *Keynes et les Keynesiens aujourd’ hui*, ed. Hatier
- Cahuc, P., 1990, “La theorie des negociations salariales : une revue de la litterature”, *Economie et Prevision*, No 92-93, pp.21-30
- Cahuc, P., 1991, *Les negociations salariales*, Economica, Paris.

Calmfors, L., Driffill, J., 1998, "Bargaining structure, corporatism and macroeconomic performance", *Economic Policy*, No 6, pp.16-61

Esping-Andersen G. and M. Regini (eds), 2000, *Why Deregulate Labour Markets?*, Oxford University Press

Gordon, D.F., 1974, « A neoclassical theory of keynesian unemployment », *Economic Inquiry*, τ.xii, s. 431-459

Leclercq, E., 1999, *Les theories du marche du travail*, Editions du Seuil

Mallet, L., 1980, *Le marche local du travail. Critique d' un concept et propositions*, Paris, CNRS Editions

Malinvaud, E., 1977, *The theory of unemployment reconsidered*, Basic Blackwell

Mankiw, G. N., 2003, *Macroeconomics*, fifth edition, Worth Publishers.

Marcel, B., Taieb, J., 1991, *Le chomage aujourd' hui*, ed. Nathan, Paris.

Perrot, A., 1992, *Les nouvelles theories du marche du travail*, Ed. La Decouverte, Reperes, Paris.

Perrot, A., 1984, « Theorie du salaire d' efficience : une analyse en termes de jeux-repetes », Document de Travail, MAD, Universite de Paris I

Perrot, A., Zylberberg, A., 1989, « Salaire d' efficience et dualisme du marche du travail », *Revue Economique*, τ.40, No 1

Pigou, A.C., 1933, *The theory of unemployment*, A.M. Kelley, 1968.

Phillips, A., 1958, "The Relation Between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom", *Economica*, Nov. 1958,

Plassard, J-M., Tahar, G.,1990, "Theorie du salaire d' efficience et disparites non compensatrices : evaluation a partir de l' enquete Fqp", *Economie et Prevision*, No 92-93, p. 67-76

Reynaud, B.,1994, *Les theories du salaire*, La Decouverte, coll. Reperes, Paris

Stankiewich, T., 1984, *L' economie du chomage et d' employ*, ed. Cujas

Stiglitz, J., 1996, *Economics*, W.W. Norton & Company

Yellen, J.L, 1984, "Efficiency wage modes unemployment", *American Economic Review, Papers and Proceedings*, Mai, vol.74, no 2, pp.200-205